

Korespondenca med Vasilijem Vasiljevičem Nikitinom in Vladimirjem Ivanovičem Vernadskim

Correspondence between Vasily Vasilyevich Nikitin and Vladimir Ivanovich Vernadsky

Mihael BRENČIČ

Oddelek za geologijo, Naravoslovnotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva cesta 12,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-mail: mihael.brencic@ntf.uni-lj.si
Geological Survey of Slovenia, Dimičeva ulica 14, SI-1000 Ljubljana

Prejeto / Received 1. 10. 2018; Sprejeto / Accepted 22. 10. 2018; Objavljeno na spletu / Published online 20. 12. 2018

Ključne besede: geokemija, biogeokemija, znanstvena korespondenca, izmenjava znanstvene literature, prepis pisem, Slovenija, Rusija

Key words: geochemistry, biogeochemistry, scientific correspondence, exchange of scientific literature, transliteration of letters, Slovenia, Russia

Izvleček

V članku je predstavljeno dopisovanje med mineralogom, petrologom in strokovnjakom za kovinske mineralne surovine, rudarskim inženirjem Vasilijem Vasiljevičem Nikitinom (1867-1942) in znamenitim ruskim geologom, mineralogom, geokemikom in filozofom Vladimirjem Ivanovičem Vernadskim (1863-1945). V Arhivu Ruske Akademije znanosti v korpusu arhivskega gradiva o Vernadskem je ohranjenih šest dopisov Nikitina Vernadskemu, ki so v članku prevedeni, dokumentirani in kritično interpretirani. V omenjenem arhivu sta Nikitinu pripisani še dve pismi, za kateri pa smo dokazali, da nista njegovi. Korespondenca dokazuje, da je Nikitin tudi po prihodu v Ljubljano ohranjal stike s svojim nekdanjim delovnim okoljem v Rusiji, hkrati pa je to dokaz, da so si prvi profesorji, ki so poučevali na Univerzi v Ljubljani, intenzivno prizadevali za stik z razvojem znanosti po svetu.

Abstract

The article presents the correspondence of mineralogist, petrologist and mineral resource expert mining engineer Vasily Vasilyevich Nikitin (1867-1942) with the famous Russian geologist, mineralogist, geochemist and philosopher Vladimir Ivanovich Vernadsky (1863-1945). In the Archive of the Russian Academy of Sciences in the corpus of Vernadsky's archival material, six letters of Nikitin to Vernadsky have been preserved. In the paper they are translated, documented and critically interpreted. In the archive, two other letters are also attributed to Nikitin, but we have proved that they are not his. The correspondence proves that after joining University of Ljubljana, Nikitin maintained contact with his former working environment in Russia, and at the same time it is a proof that the first professors who taught at the University of Ljubljana have sought contact with the development of science around the world.

Uvod

Starejša pisma predstavljajo izjemno zgodovinsko gradivo. Nudijo nam vpogled tako v intimne odnose med dopisovalci kot tudi v značilnosti obdobja, v katerem so pisma nastala. Nema lokrat nam posredujejo podatke, ki se v drugem arhivskem gradivu niso ohranili, ali pa so pisma kot dokument zanimiva sama po sebi. Zlasti v literarni znanosti bomo našli številne kritične izdaje pisem pomembnih literatov in njihovih dopisnikov, pri tem slovenska literarna znanost ni

nobena izjema. Mnogo redkeje bomo naleteli na korespondenco znanstvenikov in raziskovalcev, zlasti naravoslovcev; in tehnikov. Takšne objave in kritične analize tega gradiva so prej izjema kot pravilo, ne le v slovenščini, temveč tudi v drugih jezikih. V slovenskem jeziku je kritičnih izdaj pisem slovenskih naravoslovcev ali tujcev, ki so delovali na slovenskem ozemlju, zelo malo. Izjema je korespondenca Antonija Scopolijskega z Linéjem (Soban, 2004) ter korespondenca Žige Zoisa (Kidrič, 1939; 1941). Predvsem korespondenca slednjega

je podrobno obdelana, zaradi njegovega velikega pomena za slovenski narodni preporod ter zaradi njegove mecenske vloge pri porajajoči se slovenski literaturi. V Zoisovi korespondenci naletimo tudi na naravoslovno pomembne informacije.

Pisemsko dopisovanje je bilo dolga stoletja pomemben način komunikacije. Zlasti med izobraženci in intelektualci so bila pisma medij, s katerim so si sporočali številne informacije ter razmišljanja. Nema lokrat so bila pisma pravi znanstveni ali literarni članki, ki so jih avtorji ali prejemniki zbrali in nato objavili v knjigah. Nekatere med temi knjigami so bile zelo brane in pogosto ponatisnjene. Žal je takšen način dopisovanja z razvojem sodobne tehnologije zamrl, in vprašanje je, koliko današnjega intenzivnega elektronskega dopisovanja se bo ohranilo zanamcem.

Če so v splošni zgodovini, še zlasti pa v literarni zgodovini, pisma pomemben vir za preučevanje, v zgodovini naravoslovnih znanosti ni tako. Pred zgodovino naravoslovja je na tem področju še veliko dela. Sistematično zbranih pisemskih zbirk v svetovni literaturi skorajda ni. Izjema so le najpomembnejši znanstveniki, kot sta Albert Einstein in Isaac Newton, toda tudi v njunem primeru zbirke pisem še vedno niso objavljene v celoti. Nekoliko bolje so se pri tem odrezali znanstveniki, ki so v preteklosti delovali na področju današnje Rusije, a so te zbirke pisem za nerusko govoreče in pišočce raziskovalce skorajda nedostopne. Obstoj zbirk ruskih naravoslovnih korespondenc je tudi vzrok za odkritje pisem, ki jih predstavljamo v članku.

Vasilij Vasiljevič Nikitin je bil rudarski inženir, v svojem času mednarodno znan in uveljavljen mineralog in petrolog, strokovnjak za mineralogijo rud, ki je po Oktobrski revoluciji zapustil Sovjetsko zvezo in se je proti koncu svoje kariere zatekel na Tehnično fakulteto novoustanovljene Univerze v Ljubljani, kjer je vse do svoje smrti skrbel za izobrazbo prihodnjih inženirjev geologije in rudarstva (sl. 1). Znano je, da je že v času svojega dela na Rudarskem inštitutu v Peterburgu imel številne stike z raziskovalci po celem svetu, te stike pa je vzdrževal tudi po svojem prihodu v Ljubljano. Žal je ta korespondenca izgubljena, bolj ali manj po naključju se je ohranil le del njegovega dopisovanja z Vladimirjem Ivanovičem Vernadskim, ruskim geologom, geokemikom in filozofom svetovnega slovesa, katerega najznamenitejše delo je knjiga Biosfera. Ruska zgodovina znanosti Vernadskega postavlja ob bok Einsteinu in drugim najpomembnejšim znanstvenikom 20. stoletja. Že iz tega razloga je korespondenca med obema znanstvenikom pomembna, toliko bolj

zato, ker moramo Nikitina obravnavati kot enega od začetnikov sodobne geološke znanosti v Sloveniji.

V članku je predstavljen transkript in slovenski prevod šestih Nikitinovih pisem Vernadskemu. Pisma so komentirana in interpretirana. Objavljena so le Nikitinova pisma, odgovorov Vernadskega na Nikitinova pisma ne poznamo. Nikitinov arhiv je verjetno v celoti izgubljen, saj je umrl leta 1942, sredi vojne vihre. Iz ohranjenega pisemskega gradiva lahko sklepamo le, da je bila korespondenca med obema znanstvenikoma obojesmerna.

Sl. 1. Vasilij Vasiljevič Nikitin (1867-1942) – Zgodovinski arhiv Univerze v Ljubljani.

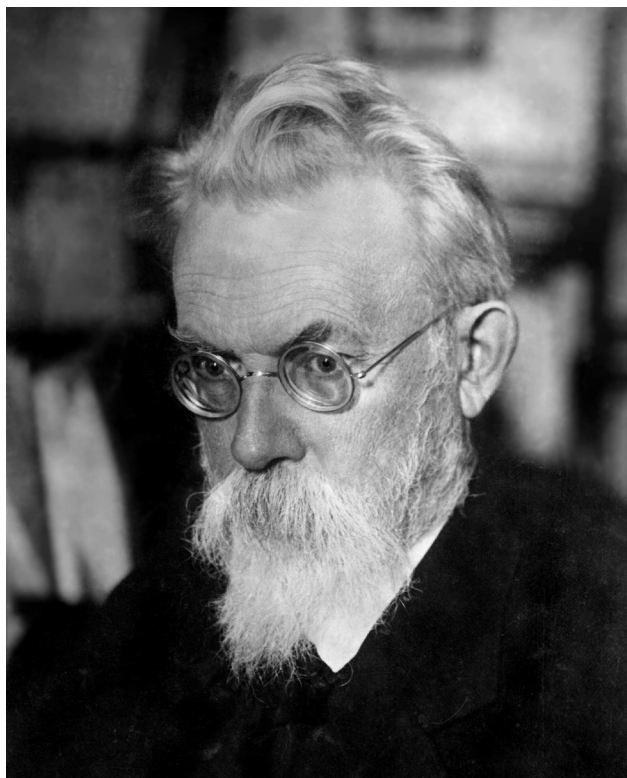
Življenjepis

Preden se podrobneje lotimo prevodov pisem in komentarjev, si na kratko oglejmo življenjepis in znanstvene dosežke obeh korespondentov.

Vasilij Vasiljevič Nikitin se je rodil 18. marca 1867 v Sankt Peterburgu, v tedanjem Ruskem imperiju. Leta 1886 je maturiral na klasični gimnaziji in se vpisal na fizikalno-matematični oddelek Petrograjske univerze, vendar je po sedmih

mesecih študija prestopil na Rudarski inštitut, ki je imel status visoke rudarske šole. Kot rudarski inženir je leta 1895 diplomiral, vendar kasneje stopnje akademskega doktorata ni nikoli dosegel. Raziskovalno delo je začel že kot študent, kmalu pa se je zaposlil na svojem matičnem inštitutu. Sodeloval je pri intenzivnih geoloških raziskavah v Sibiriji, na Uralu ter v okolici Moskve. Leta 1917 je postal tudi direktor Rudarskega inštituta, vendar je že leta 1919 zaradi težkih delovnih razmer odstopil. Izselil se je na Poljsko, vendar se je leta 1920 vrnil v Peterburg in nato do leta 1922 poučeval na Rudarskem inštitutu. Leta 1923 je zaprosil za dovoljenje za izselitev in ga tudi dobil, skupaj z ženo sta se preselila na njeno poljsko posestvo. Od tod je leta 1925 na povabilo prof. Karla Hinterlechnerja odšel v Ljubljano, kjer je začel poučevati predmete s področja mineralnih surovin na Univerzi v Ljubljani. Na njej je poučeval vse do svoje smrti leta 1942 (Duhovnik, 1953). Nikitin je bil plodovit avtor, napisal je večje število strokovnih in znanstvenih člankov, obsežen nabor študijskega gradiva ter tudi knjig, ki so izšle pri takrat pomembnih znanstvenih založbah, prevedene pa so bile v več jezikov. Bil je velik strokovnjak za metodo Fedorova, to je posebnega nastavka petrografskega mikroskopa, s katerim so se določale značilnosti kristalov. Nastavek je bil sestavljen iz vrtljivih mizic, ki so bile vgnezdene druga v drugo, na njih pa so bile vgravirane številke z oznakami kotov. To je omogočalo odčitavanje optičnih značilnosti kristalov pod različnimi koti. Njegovo znanje na tem področju je bilo tako pomembno, da so se k njemu v Ljubljano prihajali šolat številni evropski mineralogi in kristalografi.

Vladimir Ivanovič Vernadski (sl .2) se je rodil 12. marca 1863 v Sankt Peterburgu profesorju politične ekonomije, ki je bil po poreklu iz Ukrajine. Osnovno znanje je pridobil v rodnem mestu, prav tako pa je tam leta 1885 diplomiral na Državni peterburški univerzi. Kmalu po diplomiji je, iščoč snov za doktorat, odpotoval v Italijo, Francijo in Nemčijo. Usmeril se je predvsem v mineralogijo, kristalografijo in uporabo teh ved v pedologiji. Leta 1889 je doktoriral in počasi začel širiti področje svojega znanstvenega delovanja. Dokaj kmalu se je angažiral tudi na političnem področju in bil leta 1905 tudi član prve demokratične državne Dume. V času Oktobrske revolucije je odšel na Krim ter nato v tujino, vendar se je nato vrnil v domovino. V obdobju let 1922 do 1926 je kot gostujoči profesor predaval na Sorboni v Franciji. Ves čas svojega izredno plodovitega in delovnega življenja, vse do smrti

Sl. 2. Vladimir Ivanovič Vernadski (1863–1945) – Arhiv Ruske akademije znanosti.

6. januarja 1945 v Moskvi, je bil izredno ustvarjalen. S svojim delom je posegel na številna področja znanosti. Ukvarjal se je tako z osnovnimi geološkimi vedami, kot so mineralogija, geokemija, radiogeologija, pedologija in rudna geologija, kot tudi s filozofijo, politično mislijo in zgodovino znanosti. Bil je izjemen organizator znanosti, ustanovil je številne muzejske zbirke in raziskovalne inštitute, nekateri med njimi delujejo še danes, zaslužen je bil tudi za organizacijo številnih znanstvenih odprav po obsežnih prostranstvih Sovjetske zveze. Njegovo najznamenitejše delo je knjiga Biosfera, ki je prevedena v številne svetovne jezike. Knjiga obravnava biosfero kot dejavnik preoblikovanja Zemlje in človeka kot geološki dejavnik. To njegovo delo je dobro znano tudi na zahodu, medtem, ko so nekatera druga njegova dela, zaradi tega, ker so dostopna le v ruščini ali pa v zelo okrnjenih prevodih, manj znana. Njegova zbrana dela obsegajo štiriindvajset knjig in ločene zbirke pisem.

Prevod pisem

Vir pisem

Originali pisem so v Arhivu Ruske akademije znanosti (Arhiv RAZ) v Moskvi. Dopisnico, ki jo je Nikitin napisal Vernadskemu leta 1915, je konec leta 2016 avtor članka po naključju našel na internetni strani Arhiva RAZ. Žal internetna stran, na kateri je bilo najdeno pismo, v času priprave

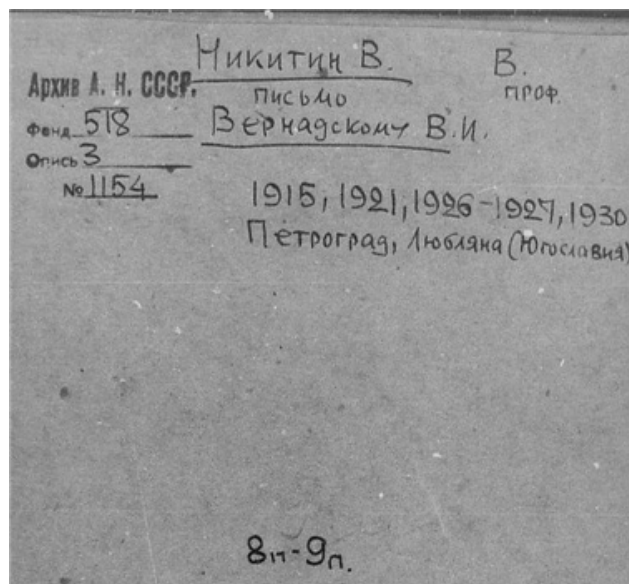
članka ni več aktivna. Na tej strani je bil predstavljen zelo obsežen arhiv korespondence Vernadskega s številnimi sodobniki, nekatera od pisem so bila na voljo tudi v faksimilni obliki. V kazalu arhiva pisem je bil kot dopisnik Vernadskega naveden tudi Vasilij Vasiljevič Nikitin. Poleg omenjenega faksimila je bil pripet še kataložni listek (sl. 3), iz katerega je bilo razvidno, da je v arhivu ohranjena tudi druga Nikitinova korespondenca. Na listku so nanizana leta, v katerih je bila poslana ohranjena korespondenca (leta 1915, 1921, 1926, 1927 in 1930) in kraj, od koder je bila poslana (Petrograd in Ljubljana). To je nakazovalo, da sta imela dopisovalca pismeni stik tudi po tem, ko je Nikitin že prevzel mesto univerzitetnega profesorja na Univerzi v Ljubljani. To odkritje je bilo spodbuda za nadaljnje iskanje kopij pisem.

Avtor članka je v letih 2016 in 2017 večkrat skušal navezati stik z Arhivom RAZ, vendar neuspešno. Šele pomoč avtorjevih znancev v Moskvi je pripeljala do tega, da so mu bili decembra 2017 po elektronski pošti posredovani faksimili ostalih ohranjenih pisem. Vendar pri tem težav s korespondenco še ni bilo konec. Izkazalo se je, da je Nikitinov rokopis izredno težko čitljiv. Za prepis pisem je bilo treba najti nekoga, ki je večš branja težko čitljivih ruskih rokopisov. Rokopisu pisem niso bili kos niti avtorjevi znanci, ki so naravni govorci sodobne ruščine. Prepis pisem je v maju 2018 opravila Tatiana M. Dianova sodelavka Geografske fakultete Moskovske državne univerze - MGU. Kljub temu so nekatere besede ostale neprebrane. Na teh mestih je bila glede na kontekst besedila podana najverjetnejša beseda ali pa je bila ta rekonstruirana s pomočjo drugih virov. V okviru prepisa ruskega besedila pisem ni bil opravljen prepis neruskih delov pisem. Ta del besedila je rekonstruiral avtor članka sam s pomočjo bibliografije del Vernadskega, ki so jo pripravili Bebich in sodelavci (1992).

Pri pripravi članka so bile na voljo le kopije pisem (skeni v elektronski obliki), zaradi tega njihovega pravega formata in velikosti ne poznamo. Na obliko in format pisma lahko sklepamo le iz posnetka pisma. Vsaka stran pisma je bila posredovana v svoji slikovni datoteki. Pri nekaterih pismih ni bilo jasno, kateremu pismu pripada določen naslov, zato je bilo treba opraviti tudi usklajevanje naslova in besedila. Kot ilustracijo podajamo le posamezne kopije pisem.

Izhodišča

Pisma Nikitina Vernadskemu so v Arhivu RAZ v fondu št. 518, inventar št. 3, pod tekočo številko 1154. Skupaj je bilo iz arhiva posredo-

Sl. 3. Faksimile kataložnega listka korespondence med Nikitinom in Vernadskim (arhiv RAZ).

vano 18 posnetkov (skenov) ki sestavljajo 8 enot korespondence. Prva enota korespondence je dopisnica datirana z datumom 2. XII. 1915 in zadnja enota je dopisnica datirana z datumom 29. XI. 1930. Skrbna analiza in primerjava besedil z življenjepisom Nikitina ter medsebojna primerjava rokopisov so pokazali, da sta v arhivu 2 enoti korespondence, ki ne pripadata Vasiliju Vasiljeviču Nikitinu, mineralogu in petrologu, ki je deloval v Ljubljani. Pripadata V. Nikitinu, ki je deloval na raziskovalni postaji Akademije v Sevastopolu na krimski obali Črnega morja. O tem avtorju nam ni znanega ničesar. Čeprav je bil prepis teh pisem narejen, njihovega prevoda ne podajamo. Ta pisma so povzeta na kratko, predvsem z namenom dokazovanja, da v primeru obeh Nikitinov ne gre za isto osebo.

V nadaljevanju podajamo prevode posameznih enot korespondence. Za vsako enoto so povzete osnovne informacije o naslovniku in obliki dopisa. Sledi prevod enote in nato komentarji ter opombe. Pisma so nanizana v kronološkem zaporedju.

Prevodi pisem

Pismo 1

Vrsta dopisa: dopisnica. *Odposlano:* iz Petrograda. *Naslov:* Tukaj. Carska akademija znanosti. Geološki muzej; njegovemu prvopredpostavljenemu Vladimirju Ivanoviču Vernadskemu. *Datum:* 2. XII. 1915.

Prevod besedila

Nadvse spoštovani Vladimir Ivanovič

Z obžalovanjem vam sporočam, da zaradi pomanjkanja časa ne bom sodeloval na današnjem zasedanju komisije. Nadvse se vam zahvaljujem za vaš čas, ki ste ga potratili s pisanjem vabila.

S spoštovanjem

VNikitin

Opombe

Vernadski je bil leta 1913 izbran za direktorja Geološkega in mineraloškega muzeja Akademije znanosti in umetnosti. V času, ko je bila napisana dopisnica, je v vlogi direktorja vodil številne znanstvene in strokovne komisije, zato ni možno ugotoviti, za katero komisijo je Nikitin dobil vabilo.

Pismo 2

Vrsta dopisa: pismo na pisemskem papirju. *Odposlano:* neznano. *Naslov:* Vladimirju Ivanoviču Vernadskemu od Nikitina *Datum:* 16. XI. 1921.

Prevod besedila

Nadvse spoštovani Vladimir Ivanovič

Upoštevač vašo naklonjenost, se na Vas obračam z veliko prošnjo, da bi me oskrbeli z drugim delom vaših »Vaj iz splošne mineralogije«.

Vse najboljše

s spoštovanjem VNikitin

Opombe

Gre za delo »Опыт описательной минералогии. Т. 2. Сернистые и селенистые соединения« (Vaje iz splošne mineralogije, drugi del, žveplov in selenovi minerali), ki je izšlo leta 1918. V času nastanka tega pisma sta se oba korespondenta že vrnila v Peterburg. Nikitin iz Poljske, kamor se je zatekel leta 1919 (Duhovnik, 1953) in Vernadski s Krima, kjer je v letih 1920 – 1921 opravljal funkcijo rektorja Tavrijske univerze v Simferopolu (Bebih et al., 1992).

Pismo 3

Vrsta dopisa: dopisnica. *Odposlano:* iz Ljubljane. *Naslov:* Akademiku Vladimirju Ivanoviču Vernadskemu, Geološki muzej Akademije znanosti, Leningrad. Rusija. *Pošiljatelj:* V.V. Nikitin, Mineraloški inštitut Univerza v Ljubljani, Jugoslavija. *Datum:* 17. VIII. 1926. *Prejeto:* 24. VIII. 1926.

sti, Leningrad. Rusija. *Pošiljatelj:* V.V. Nikitin, Mineraloški inštitut Univerza v Ljubljani, Jugoslavija. *Datum:* 17. VIII. 1926. *Prejeto:* 24. VIII. 1926.

Prevod besedila

Nadvse spoštovani Vladimir Ivanovič

Po daljši prekinitvi sem se v vlogi kontraktualnega rednega profesorja mineralogije in petrologije na Tehnični fakulteti Ljubljanske Univerze ponovno vrnil k prejšnjim dejavnostim. V Mineraloškem inštitutu, katerega direktor je prof. Hinterlechner, imam na razpolago dovolj opreme, ki mi omogoča dokaj dobro nadaljevanje mojega dela. Če vzamemo v obzir mladost univerze, v knjižnici ni veliko periodičnih in avtorskih publikacij. Zelo pogrešam rusko literaturo. Bil bi zelo hvaležen, če bi si lahko ustvaril vtis o vašem delu. S sprejemom na univerzi in v sami Ljubljani v celoti sem zelo zadovoljen. Vse najboljše. S spoštovanjem. VNikitin.

Opombe

Zaradi nejasnih poštnih žigov je pri dataciji tega dopisa nekaj težav. Glede na vsebino je bilo poslano pred naslednjim pismom (pismo 4). Nikitin se je leta 1926 zaposlil na Tehnični fakulteti Univerze v Ljubljani. Ker je imel pogodbo o zaposlitvi le za določen čas, je nosil naziv pogodbenega ali kontraktualnega profesorja s plačo in položajem rednega profesorja. V Ljubljano je prišel na povabilo profesorja Hinterlechnerja, ki je bil v tem času rektor Univerze v Ljubljani.

Pismo 4

Vrsta dopisa: dopisnica. *Odposlano:* iz Ljubljane. *Naslov:* Akademiku Vladimirju Ivanoviču Vernadskemu, Geološki muzej Akademije znanosti, Leningrad. Rusija. *Pošiljatelj:* V.V. Nikitin, Mineraloški inštitut Univerza v Ljubljani, Jugoslavija. *Datum:* 10. X. 1926. *Prejeto:* 16. X. 1926.

Prevod besedila

Nadvse spoštovani Vladimir Ivanovič

Najlepše se zahvaljujem za pošiljko vaših del. Dobil sem:

- O vodikovih mineralih.
- O psevdomorfozi curita.
- O analizi tal z vidika geokemije.
- O kemijski sestavi živih bitij v odvisnosti od kemizma zemeljske skorje.

- Vpliv toplote na kaolinit in kaolinitne gline.
- Zapisi o preučevanju živih organizmov z vidika geokemije.
- Mendeljevit, nov radioaktiven mineral.
- O razmnoževanju organizmov in njegovem pomenu v mehanizmi biosfere.
- Biogeokemijske razprave. O hitrosti spreminjanja življenja v biosferi.

Prirod in izdaj v vrstici 27 v naši knjižnici ni. Vaša mineralogija - dopolnjeni drugi del tretje izdaje iz leta 1912. Zahvaljujem se vam za obvestilo o izidu nove izdaje. Uporabljam dopolnitve te izdaje. Prof. Hinterlechner se zahvaljuje za pošiljko in na naslov Muzeja pošilja svoja dela.

Seveda v zameno ne bom uspel poslati svojih prvih del. Še enkrat se vam zahvaljujem. Ali ste dobro? Še posebno, ugodni pogoji za delo ...

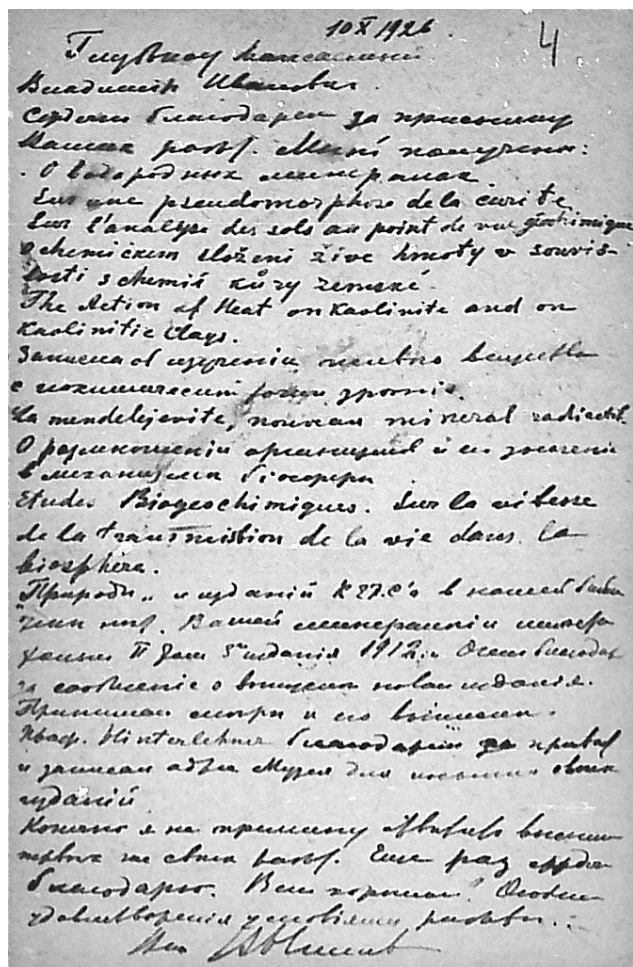
Vaš VNikitin

Opombe

Pismo predstavlja odgovor na obsežnejšo pošiljko prispevkov Vernadskega, ki jih je ta poslal Nikitinu na podlagi prošnje, posredovane z dopi-

snico dne 17. VIII. 1926. Novo nastalo Univerzo v Ljubljani je pestilo veliko pomanjkanje znanstvene in strokovne literature. Pri tem profesorja Nikitin in Hinterlechner, ki sta delovala na Tehniški fakulteti, nista bila nobeni izjemi. Profesorji so si pri nabavi prepotrebne gradiva pomagali na različne načine, ne nazadnje tudi tako, da so prosili za kopije različnih del in separate člankov. To je bil nekoč ustaljen način izmenjave znanstvene literature. Tako je Nikitin, kmalu po prihodu v Ljubljano, izkoristil svoje znanstvo z Vernadskim, da bi mu ta posredoval čim večje število svojih del. V pismu se mu zahvaljuje za posredovano literaturo in pri tem našteva, katera dela je prejel.

Oglejmo si, kdaj in kje so v pismu naštetá dela Vernadskega izšla. Dela so navedena v zaporedju, kakor so naštetá v pismu. Delo »O vodikovih mineralih« je izšlo kot kratek članek v ruščini pod naslovom »О водородных минералах« v reviji Доклады. РАН (Prispevki Ruske akademije znanosti - april/junij 1924; 74-76). Delo »O psevdomorfozi curita« je izšlo v Parizu v francoščini pod naslovom »Sur une pseudomorphose de la curite« v publikaciji Comptes rendus de l'Académie des Sciences (vol. 178; 1726-1728). Tudi naslednje delo »O analizi tal z vidika geokemije« je članek, ki je izšel v francoščini z naslovom »Sur l'analyse des sols au point de vue géochimique«. Delo je izšlo v zborniku 4. mednarodnega pedološkega kongresa v Rimu (Acte de la IV Conférence internationale de pédologie), ki je potekal v maju 1924, zbornik pa je izšel šele leta 1926 (vol. 2., 570-577). Članek »O kemijski sestavi živih bitij v odvisnosti od kemizma zemeljske skorje« je izšel leta 1925 v Pragi v češčini z naslovom »O chemickém složení žive hmoty v souvislosti s chemii kůry zemské« Sbornik příroda - Česká Akademie Věd a Umění (zv. 1-16). Članek »Vpliv toplote na kaolinit in kaolinitne gline« je prispevek, ki je bil objavljen v angleščini leta 1925 pod naslovom »The Action of Heat on Kaolinite and on Kaolinitic Clays« v publikaciji Transactions of Ceramical Society (vol. 24, 13-22). Članek »Zapisi o preučevanju živih organizmov z vidika geokemije« je izšel leta 1921 v ruščini (Записка об изучении живого вещества с геохимической точки зрения) v publikaciji Известия РАН (Izvestija Ruske akademije znanosti - serija 6, vol. 15, 43-44). Članek »Mendelejevit, nov radioaktivni mineral« je izšel v francoščini (Le mendéléjévite, nouveau minéral radioactif) leta 1923 v reviji Comptes rendus de l'Académie des Sciences (vol. 176; 993-994). Članek »O razmnoževanju organizmov in njegovem pomenu v mehanizmi biosfere« je izšel v ruščini

Sl. 4. Kopija najdaljšega Nikitinovega pisma Vernadskemu iz leta 1926 (pismo 4).

(О размножении организмов и его значении в механизме биосферы) leta 1926 v reviji Известия АН СССР (Izvestija Akademije znanosti SSSR – serija 6, vol. 20, zv. 9, 697-726 in vol. 20, zv. 12, 1053-1060). Delo »Biogeokemijske razprave. O hitrosti spreminjanja življenja v biosferi« je izšlo v francoščini (Études biogéochimiques. 1. Sur la vitesse de la transmission de la vie dans la biosphère) leta 1926 v reviji Известия АН СССР (Izvestija Akademije znanosti SSSR – serija 6, vol. 20, zv. 9, 727-744). Večina teh del je bila v knjižnici Oddelka za geologijo tudi katalogizirana, žal so bila v času obnove knjižničnih prostorov leta 2017 vsa izložena in odpisana ter uničena. Zaradi tega ni mogoče ugotoviti, ali so bila na separatih zapisana kakšna posvetila ali celo kakšna daljša pojasnila.

Iz Nikitinovega pisma izhaja, da mu je Vernadski poleg separatov del posredoval tudi pismo, v katerem našteva, kaj pošilja. Na to lahko sklepamo iz omembe vrstice 27, v kateri Nikitin omenja revijo Priroda. Vernadski mu je verjetno odpisal, da si lahko nekatere njegove članke prebere tudi v reviji Priroda. Vendar Nikitin odgovarja, da v knjižnici Prirode ni. Za katere članke Vernadskega pri tem gre, ni mogoče natančno ugotoviti. Verjetno gre vsaj za članek »Potek življenja v biosferi« z ruskim naslovom »Ход жизни в биосфере«, ki je izšel leta 1925 (Природа – Природа vol. 10, zv. 12; 25-38).

V Nikitinovem pismu je omenjen tudi učbenik mineralogije. Tretja dopolnjena in predelana izdaja tega učbenika je izšla že leta 1912 (Минералогия; izdala založba Печатня Яковлева). Ali sta imela dopisovalca v mislih kakšen kasnejši natis, saj je med izdajo učbenika in njunim dopisovanjem poteklo že štirinajst let, na podlagi razpoložljivih podatkov ni mogoče ugotoviti.

Pismo 5

Vrsta dopisa: dopisnica. *Odposlano:* iz Ljubljane. *Naslov:* Akademiku Vladimirju Ivanoviču Vernadskemu, Mineraloški muzej Akademije znanosti, Leningrad. Rusija. *Pošiljatelj:* V. Nikitin, Mineraloški inštitut Univerza, Jugoslavija. *Datum:* 9. V. 1927. *Prejeto:* 17. V. 1927 (najverjetnejša datacija)

Prevod besedila

Nadvse spoštovani Vladimir Ivanovič

Iskreno se vam zahvaljujem za pošiljko vaših zanimivih del: O razpršitvi kemijskih elementov, Mnenje o sodobnem pomenu zgodovinskega živ-

ljenja in živi snovi ter O razmnoževanju organizmov in njegovem pomenu v mehanizmih biosfere. Vse najboljše. VNikitin

Opombe

Tudi v tem primeru gre za dopisnico, v kateri se Nikitin zahvaljuje za prejeto pošiljko. Ali je, pred tem poslal Nikitin prošnjo za omenjena dela nam ni znano. Vsa tri posredovana dela so izšla v ruščini. Delo »O razpršitvi kemijskih elementov« (О рассеянии химических элементов) je izšlo leta 1927 kot priloga k Poročilu o dejavnosti Akademije znanosti – Splošno poročilo za leto 1926 (Отчет о деятельности Академии наук за 1926: Общий отчет; 1-15). Delo »O razmnoževanju organizmov in njegovem pomenu v mehanizmih biosfere« je Nikitin prejel že leta 1926, saj je njegov prejem Vernadskemu potrdil že z dopisnico z dne 10. X. 1926 (glej pismo 4). Poleg tega je zanimivo, da dela »Mnenje o sodobnem pomenu zgodovinskega življenja in živi snovi« (Мнение о современном значении исторической жизни и живое вещество) v nobeni od razpoložljivih bibliografij Vernadskega ni mogoče najti, prav tako ni bilo zavedeno v kataložnih listkih knjižnice Oddelka za geologijo. Verjetno je Nikitin napačno napisal naslov.

Pismo 6

Vrsta dopisa: dopisnica. *Odposlano:* iz Ljubljane. *Naslov:* Akademik V.I. Vernadski, Biogeokemijski laboratorij Akademije znanosti, Leningrad. Rusija (USSR). *Pošiljatelj:* V. Nikitin, Mineraloški inštitut Univerza, Ljubljana, Jugoslavija. *Datum:* 29. IX. 1930. *Prejeto:* neznano.

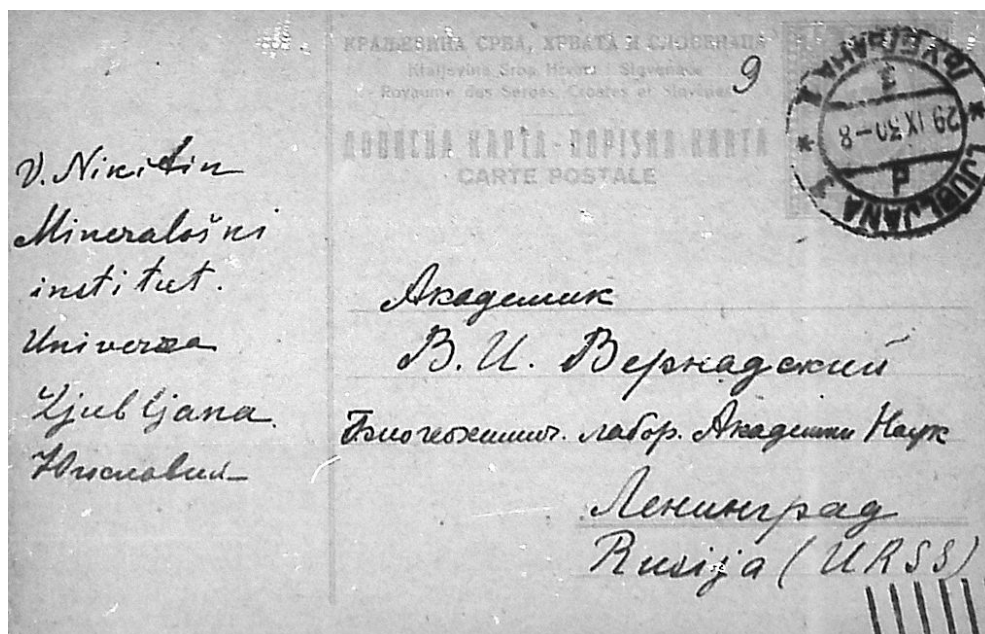
Prevod besedila

Nadvse spoštovani Vladimir Ivanovič

Z iskrenim zadovoljstvom vam sporočam, da sem prejel pošiljko prve izdaje Prispevkov biogeokemičnega laboratorija in Vašega članka »Vsebnost radija v naravnih vodah«. Vse najboljše! VNikitin

Opombe

Ali je Vernadski Nikitinu posredoval nekatere zvezke publikacije Prispevki biogeokemičnega laboratorija (Труды Биогеохимической лаборатории) ali pa le posamezni separat članka, ni mogoče ugotoviti. Glede na način pošiljanja separatov s strani Vernadskega v letih pred tem lahko domnevamo, da je bil posredovan le en članek. Vernadski je leta 1928 laboratorij ustanovil in ga vodil vse do svoje smrti leta 1945. Morda

Sl. 5. Kopija naslovnice dopisnice, poslana iz Ljubljane 29. IX. 1930 (pismo 6).

je Nikitin zapisal, da je prejel publikacijo zaradi tega, ker je dobil celoten izvod, saj je ta začela izhajati prav v letu 1930. Vernadski je v tem letu v tej publikaciji objavil članek »Splošni premisleki o študiju kemijske sestave žive materije«, ki je izšel v francoskem jeziku (*Considérations générales sur l'étude de la composition chimique de la matière vivante* - Труды Биогеохимической лаборатории; vol.1, 5-32). Drugi članek, ki ga navaja Nikitin, je prav tako izšel v francoščini in sicer v Parizu v reviji *Comptes rendus de l'Académie des Sciences* (vol. 190; 1172-1175).

Pisma, pripisana Vasiliju Vasiljeviču Nikitinu

Poleg zgoraj prevedenih in komentiranih pisem sta v Arhivu RAZ še dve pismi, ki sta pripisani Vasiliju Vasiljeviču Nikitinu in sta podpisani s podpisom VNikitin. Prvo pismo je bilo odposlano dne 18. II. 1921 in drugo 25. VI. 1926. Obe sta napisani na listih, iztrganih iz šolskega zvezka s črtami. Od kod so bila pisma odposlana, ni navedeno, iz vsebine pa lahko sklepamo, da je bil pisec v Sevastopolu na Krimu, kjer je vodil in upravljal raziskovalno postajo za raziskave Črnega morja pod okriljem RAZ. V pismih pisec Vernadskemu sporoča o težavah, s katerimi se mora soočiti pri upravljanju postaje in raziskavah, ki so jih izvajali. Iz biografije Vasilija Vasiljeviča Nikitina (Duhovnik, 1953) in njegovega življenjepisa izhaja, da se z raziskavami morskih sedimentov ni ukvarjal, poleg tega je bil v letih 1921 in 1926 na Poljskem, v Petrogradu in nato v Ljubljani. S tega razloga pisem ni mogel napisati on. Ti dve pismi sta v fond pisem Vasilija Vasiljeviča Nikitina verjetno

uvrščeni zaradi izredno podobnega rokopisa obeh piscev pisem, ki sta se za nameček še oba podpisovala z zelo podobnim podpisom VNikitin. Avtor članka je skušal identiteto tega drugega pisca pisem preveriti, vendar je priimek Nikitin izredno pogost ruski priimek in ugotavljanje, kdo je avtor drugih dveh pisem s podpisom VNikitin, bi terjalo izredno veliko časa. Glede na vsebino pisem pa je očitno, da ne gre za istega avtorja, zato smo to vprašanje pustili nerešeno.

Razprava

V arhivu Ruske akademije znanosti v Moskvi se je ohranilo šest enot korespondence, ki jih je Vasilij Vasiljevič Nikitin poslal Vladimirju Ivanoviču Vernadskemu. Dve, najstarejši enoti korespondence sta bili odposlani iz Peterburga, preostale štiri pa so bile poslana iz Ljubljane v Sankt Peterburg, tedanji Leningrad. Pisma, ki jih je pošiljal Vernadski Nikitinu, nam za sedaj ostajajo neznana. Velika verjetnost je, da tudi vsa Nikitinova pisma Vernadskemu niso ohranjena. Iz vsebine Nikitinovih dopisov nedvomno izhaja, da je bilo dopisovanje med obema znanstvenikom obojesmerno in v obdobju po Nikitinovem prihodu v Ljubljano tudi nekoliko intenzivnejše.

Čeprav sta se dopisnika osebno poznala, saj iz dopisnice, poslana v letu 1915, izhaja, da sta v Peterburgu sodelovala v istih delovnih telesih, je njuna korespondenca zelo formalna. Večina besedila dopisov je posvečena seznamom znanstvene literature in potrditvi prejema pošiljk. Kljub temu iz pisem razberemo nekaj osebnih informacij. Nikitin v prvem pismu iz leta 1926 (pismo 3) poroča, da je prispel v Ljubljano in v kakšnih po-

gojih deluje, pritožuje se tudi nad pomanjkanjem literature in prosi Vernadskega za kopije njegovih znanstvenih del. V naslednjem pismu se, sicer skopo, sprašuje o pogojih, v katerih dela Vernadski. Iz zapisanega izhaja, da so ta vprašanja zapisana zelo previdno, skorajda, kot da bi spraševal med vrsticami. Tudi te besede dokazujejo, da sta se oba dopisnika poznala več kot zgolj formalno. Ali mu je na ta vprašanja Vernadski kaj odgovoril, nam ostaja neznan.

Vzrok za rezerviranost Nikitina izhaja iz dejstva, da se je zavedal, da mora biti kot politični emigrant pri dopisovanju s svojimi znanci v Rusiji zelo previden, ne glede na to, da je bil položaj Vernadskega v Rusiji privilegiran, saj je bil eden redkih državljanov SSSR, ki je lahko v tujino potoval prosto, se udeleževal številnih konferenc, predaval po univerzah in imel neomejene stike z drugimi znanstveniki po svetu. To je obdobje, ko je Stalin že prevzel oblast trdno v svoje roke in ko se že kažejo obrisi brutalnega totalitarnega režima pred drugo svetovno vojno.

Pregled del, ki jih je Vernadski pošiljal Nikitinu v Ljubljano, pokaže, da je izbor bolj ali manj naključen. Predstavlja izbor člankov, ki so značilni za delovanje Vernadskega v obdobju od leta 1920 do 1930. V tem času nastane njegovo znamenito delo Biosfera (ruska izdaja 1926), ki ga spremljajo tudi številni drugi članki s podobno tematiko. Ti članki v naboru del, posredovanem v Ljubljano močno prevladujejo. Poleg tega so bili v Ljubljano poslani tudi članki, ki so se tako ali drugače ukvarjali z radioaktivnimi minerali in naravno radioaktivnostjo. Na tem področju je bil Vernadski neverjeten vizionar, saj je že leta 1922 ustanovil Radijev inštitut, ki je imel nalogo raziskovati pojavljanje naravnih radioaktivnih mineralov. V času dopisovanja je bil Vernadski ustvarjalen tudi na področju zgodovine znanosti in filozofije znanosti. Nobenega od teh del Vernadski ni poslal v Ljubljano.

Nikitinov arhiv je skoraj v celoti izgubljen. Ohranjenih je le nekaj arhivskih drobcev v Zgodovinskem arhivu Univerze v Ljubljani. Vsa dosedanja preverjanja arhivskega gradiva o Nikitinu v Ruski federaciji niso obrodila nobenih sadov. Izjema je le predstavljena korespondenca. Nasprotje pa predstavlja ohranjeno arhivsko gradivo Vernadskega. Njegova zbrana dela obsegajo kar 24 knjig, veliko je tudi zbirk njegove korespondence, njen velik del pa ni niti obdelan. Velika verjetnost je, da se nam bo v tem gradivu v prihodnosti razkrila še kakšna zanimiva in pomembna informacija o sodelovanju med Nikitinom in Vernadskim.

Sklep

V članku smo predstavili prevod in komentar šestih dopisov, ki jih je profesor mineralogije in petrologije na Univerzi v Ljubljani Vasilij Vasiljevič Nikitin (1867-1945) poslal znamenitemu ruskemu geologu, geokemiku in filozofu Vladimirju Ivanoviču Vernadskemu (1863-1945). Do sedaj nam ta korespondenca ni bila znana. Iz korespondence je razvidno, da sta se oba znanstvenika osebno poznala, in da sta si izmenjevala svoja dela. Korespondenca je po številu enot in po vsebini skromna. Ne glede na to, da je imel Vernadski v Rusiji privilegiran položaj in da je v primerjavi z drugimi imel relativno veliko intelektualno svobodo, lahko to pripišemo dejstvu, da je bil Nikitin politični emigrant, ki je po svoji poroki spadal v razred nižjega ruskega plemstva in veleposestništva. Bil je tudi neproletarskega izvora, kar je bil še dodaten vzrok, da je zapustil Rusijo. Verjetno sta bila zaradi tega dopisovalca v svojih pismih zelo previdna.

Predstavljena korespondenca nam odkriva pomemben drobec iz delovanja in poučevanja geologije pred drugo svetovno vojno na Univerzi v Ljubljani. Čeprav je šlo za mlado in relativno majhno univerzo, nam stiki med Nikitinom in Vernadskim dokazujejo, da so se takratni učitelji trudili vzpostaviti stike s svetom in tedanjim razvojem geološke znanosti.

Zahvala

Velika zahvala gre prof. dr. Sergeju A. Sokratovu s Fakultete za geografijo Moskovske državne univerze – MGU, ki je vztrajno podpiral avtorjevo dolgoletno zanimanje za delo Vladimirja Ivanoviča Vernadskega. Po naključnem odkritju obstoja Nikitinovih pisem je prof. Sokratov organiziral njihovo iskanje, kopiranje in prepis. Brez njegove pomoči članka ne bi bilo. Do pisem ne bi prišli brez angažirane pomoči Irine N. Sokratove z Oddelka za znanosti o Zemlji Predsedstva Ruske akademije znanosti, ki je poiskala ljudi z dostopom do arhiva Vernadskega. Prepis pisem je opravila sodelavka Oddelka za geokemijo pokrajine in geografijo tal Fakultete za geografijo Moskovske državne univerze – MGU Tatiana M. Dianova, brez njene pomoči prevodi in kritični pretres pisem ne bi bili mogoči. Za posredovanje pisem in dovoljenje za objavo prevodov se avtor zahvaljuje Arhivu Ruske akademije znanosti v Moskvi, Ruska federacija.

Članek je nastal v okviru dejavnosti Raziskovalnega programa št. P-0020 »Podzemne vode in geokemija«, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Viri in literatura

- Duhovnik, J. 1953: Vasilij Vasiljevič Nikitin – in memoriam. *Geologija*, 1: 5-10.
- Kidrič, F. 1939: Zoisova korespondenca. Zvezek 1, 1808-1809. *Akademija znanosti in umetnosti*, 225 p.
- Kidrič, F. 1941: Zoisova korespondenca. Zvezek 2, 1809-1810. *Akademija znanosti in umetnosti*, 196 p.
- Soban, D. 2004: Joannes A. Scopoli – Carl Linnaeus dopisovanje/correspondence 1760-1775. *Prirodoslovno društvo Slovenije*, 346 p.
- И. Г. Бебих, С. Н. Жидовинов, Г. И. Матъева, Ф. Т. Яншина, 1992: Материалы к биобиблиографии ученых – Владимир Иванович Вернадский. Наука, dostopno na <http://vernadsky.name/alfavitny-j-ukazatel-trudov/> (zadnji dostop 24. 09. 2018)